BIJDRAGEN TOT DE SPRAAKKUNST VAN HET OUDJAVAANSCH

Het suffix *akĕn*.

Dit suffix, dat in sommige talen als afzonderlijk voorzetsel bewaard is en dus in verbinding met een stamwoord werkwoorden vormt die met onze samengestelde werkwoorden te vergelijken zijn, drukt zekere betrekkingen uit, welke in onze taal worden uitgedrukt door „met“, voorts door „tot, voor, ten behoeve van; aangaande, ten opzichte van, ten onderwerp hebbende“. Wordt zulk een samengesteld wkw. verbonden met een voorvoegsel dat alleen bij een transitief begrip, althans oorspronkelijk optreedt, dan krijgt zoo'n werkwoord de beteekenis van een causatief, welke beteekenis het behouden kan zelfs als het voorvoegsel wegvalt, bijv. in 't passief. Ter verduidelijking van 't gezegde mogen hier eenige voorbeelden volgen.

Bij werkwoorden als „gaan, komen, loopen, vluchten, vliegen“ en dgl. geeft *akĕn* te kennen „met“. Dus *palaywakĕn*, wegvluchten met ¹, van *palayu*, vluchten; *wōrakĕn*, wegvliegen met, van *wōr*. vliegen; *tēmwakĕn*, samenkomen met, een ontmoeting hebben met, stuiten op, van *tēmu*, samenkomst.

Ligt in 't grondwoord het begrip van een handeling die men met behulp van zeker instrument of ander voorwerp verricht, ook dan duidt *akĕn* een „met“ aan. Bijv. *panahakĕn hrû*, met een pijl schieten; *pupuhakĕn gadâ*, met een knots beuken; *pangutukakĕn*, met iets gooien. Nu gaat een begrip als „schieten met“ van zelf over in den zin van „gebruiken om te schieten“; „beuken met“, in dat van „bezigen om te beuken“. Bij woorden als „gooien, werpen“ e. dgl. staat in onze taal het voorwerp waarmee de handeling geschiedt in den accusatief, doch in 't Ojav. in

¹ De Oudj. vormen geef ik in den imperatief, de Hollandsche vertaling in den infinitief. De zinnen waar de voorbeelden voorkomen en de plaatsen zullen in 't vervolg meêgedeeld worden.

den instrumentalis; wij zeggen „ik werp een steen“, al kunnen wij ook zeggen „ik werp met een steen“; in 't Ojav. is alleen deze laatste constructie gebruikelijk, terwijl als onmiddellijk voorwerp der handeling beschouwd wordt de persoon of zaak die men wil treffen; dus in plaats van „ik werp een steen op hem“, zegt men in 't Ojav. „ik werp hem met een steen“. In veel gevallen laat onze taal het gebruik van „met“ niet toe, al wordt het voorwerp genoemd met behulp waarvan de handeling geschiedt; bijv. *ayat-akĕn hrû*, een pijl aanleggen, hoewel het instrumentaal-begrip duidelijk genoeg uitkomt, vooral als men vergelijkt *mangayat câpa*, den boog spannende. *Tih angakĕn hrû*, den pijl opleggen, zou men des noods kunnen vertalen „met den pijl voorzien“, doch dit is eenigszins gedwongen. *Hudanakĕn puṣpa* is „regenen met bloemen“, hetgeen van zelf overgaat in den zin van „bloemen laten regenen, een regen van bloemen laten vallen“; terwijl *hinudanan warâstra* is „met voortreffelijke schichten beregend, met een regen van schichten overstelpt.“

Uit een begrip als *wehakĕn*, „als gift gebruiken, tot gift of gave doen dienen“, terwijl *aweh*, *maweh* beteekent „geven, afstaan“, ontwikkelt zich dat van „als bewijs van mildheid of vroomheid schenken, weggeven“. bijv. *amehakĕn udakâñjali*, „als offer voor den doode een handvol water plengende.“ *Amĕngyakĕn laku* is „den nacht gebruikende tot den tocht, den tocht 's nachts ondernemende.“

Zeer gewoon is de beteekenis van „tot, voor, ten behoeve van“, die in *akĕn* opgesloten ligt. Bijv. *astwakĕn*, „goedkeuring schenken tot, op; zegen geven op“, en ook „gelukwensen voor“, van *astu*, het zij zoo! *Iringakĕn i*, tot geleide zijn voor iemand, z. v. a. iemand vergezellen. *Anuntunakĕn*, tot geleide zijnde voor iemand. *Sumarathyakĕn*, hij trad op als wagenmenner voor —. *Amrihakĕn*, zijn best doende ten behoeve van, zich beijverende voor —. *Humerakĕn*, hij wachtte tot. *Tan-antyakĕn*, hij wachtte niet tot, wachtte niet af. *Munagyakĕn i haywa*, hij uitte wenschen voor —. *Angrahinakĕn*, den dag afwachtede, tot den morgen toe (wakende).

Meermalen beantwoordt *akĕn* aan ons „omtrent, over, naar.“ *Warahakĕn*, mededeeling doen omtrent iets, iets melden. *Majarakĕn*, hij gaf inlichting omtrent iets. *Tañākĕn*, vragen omtrent, naar iets. *Anangisakĕn*, weenende over iets. *Tan kasangçayākĕna* kan vertaald worden met „ten opzichte, dienaangaande

mag niet gearzeld worden", maar ook "daarmee m. n. g. worden."

Wanneer begrippen als "zeggen, bevelen, leeren, vermanen, zingen" en dgl. akën aannemen, dan is het onmiddellijk voorwerp steeds datgene wat geuit wordt, terwijl de niet-samengestelde vorm tot onmiddellijk voorwerp een persoon heeft. Zoo heeft bijv. kumon (hij) beveelt, beval, in afwijking van ons taaleigen, maar in overeenstemming met het Latijn, tot voorwerp den persoon tot wien het bevel gericht wordt; dus Kṛṣṇa kumon Arjuna, K. jussit Arjunam¹; maar kumonakën is "beveelt iets" of "verordent ten opzichte van" terwijl het onderwerp meestal de persoon is die het bevel overbrengt, niet degene van wien 't bevel uitgaat. Is het eenvoudige wkw. intransitief, zooals humatur, maakt zijn opwachting, ook dan beteekent de samenstelling manghaturakën, "iets aanbiedende", manghaturi, "het hem aanbiedende", zoodat in den vorm met i het begrip ligt van manghaturakën + het suffix i = an. Winarah i is "verwittigd van, onderwezen in"; warahakënta ri Pāṇḍuputra, het worde door u medegedeeld aan de Pāṇḍawa's; winarahakëna, het zal medegedeeld worden.

Dewijl kumonakën beteekent "geeft bevel tot," zooals bijv. BY, 2, 3, kan men het als een voorbeeld aanhalen dat in akën 't begrip ligt van "tot"; zelfs waar 't onderwerp der handeling een bode of degene is die het bevel overbrengt, kan men de beteekenis beschouwen als een uitbreiding van de vorige; de hoofdzaak is, dat het onmiddellijk voorwerp een zaak is, en in zooverre nadert het de opvatting waarbij akën wijst op het middel waarmee de handeling tot stand wordt gebracht.

Uit tinañakën, waaromtrent of waarnaar gevraagd wordt, blijkt hoe in bepaalde gevallen de begrippen "omtrent" en "naar" elkaar raken. Begrijpelijk is dus hoe manuduhakën kan beteekenen "wijzende naar, aanwijzende"; angawuryakën, den rug toekeerende naar of ten opzichte van; angharëpakën, de voorzijde toekeerende naar, vóór zich hebbende; pirëngwakëna, worde geluisterd naar.

Verder worden met akën tweeërlei soort van causatieven gevormd. Dezulke, waarbij akën verbonden wordt met een naamwoord, vooral deelwoordachtige adjectieven, geven in 't algemeen te kennen

¹ Ook kumon ri is niet ongewoon, maar dit is te verklaren als een gevolg daarvan dat de accusatief vaak door den datief wordt uitgedrukt.

„maken dat iemand of iets ondergaat, in zekere gesteldheid komt.“ Bijv. *dinohakĕn*, wordt verwijderd, van *doh*, afstand; *numanĕkĕn*, (hij) verwoestte, van *nanĕ*, verwoest; *humilangakĕn*, vernietigt, doet te niet, ruimt uit den weg, doet verdwijnen, van *hilang*, vernietigd, verdwenen, weg; *ġumĭrĕnakĕna*, hij zal verdelgen, van *ġĭrĕna*, verdelgd. Gewoonlijk beantwoorden aan deze en soortgelijke woorden in onze taal samenstellingen met *ver*¹. Werkwoorden van deze soort zou men kunnen brengen tot de klasse van „*facere fieri*.“ Wordt *akĕn* verbonden met werkwoordstammen, onverschillig of ze op zich zelf transitief of intransitief zijn, mits ze een handeling aanduiden, dan ontstaan causatieven in engeren zin. Bijv. *mangdĕmakĕn ġaja*, de olifanten doende aanvallen¹, van *mangdĕmak*, aanvallende; *angrapakĕn aġwa*, de paarden doen rennen, tot rennen aanzetten, van *krap*, wedren; *mamulihakĕn*, doen terugkeeren tot den strijd, den strijd laten hervatten van *pulih*, hervatting; *tanpangdadyakĕna*, het mag niet veroorzaken, doen ontstaan, van *dadi*, worden; *amanghuripakĕn*, in leven doen blijven; maken dat (een geslacht) in stand blijft,“ en ook „doen herleven“, van *panghurip*, middel om te leven. Voornamelijk zijn de stammen ook van deze causatieven naamwoorden, maar in verband met het suffix schijnen ze de waarde te hebben van eenvoudige werkwoorden.

Met eenig recht zou men werkwoorden als *mulihakĕn* (passief *inulihakĕn*) naar huis terugbrengen, eigenlijk „naar huis teruggaan met iemand“ tot de klasse der causatieven kunnen brengen. Immers „iemand naar huis terugbrengen“ komt feitelijk nagenoeg overeen met „maken dat iemand naar huis terugkeert“, maar toch voelt men dat *mulihakĕn* van *mulih* geen causatief in engeren zin is, zooals *mamulihakĕn*, laten terugkeeren, den strijd doen hervatten, van *pulih*. Met *wĕrakĕn*, wegvliegen met, en dgl. verbindt zich de voorstelling van „door weg te vliegen redden,“ maar dit wordt niet onmiddellijk door den vorm uitgedrukt. De moeielijkheid om de verschillende beteekenissen der werkwoorden op *akĕn* te klassificeeren, moge als bewijs gelden voor den nauwen samenhang tusschen die beteekenissen.

In sommige gevallen maakt het spraakgebruik tusschen 't eenvoudige werkwoord en 't samengestelde slechts een gering onderscheid.

¹ Behalve wanneer *ver* eene verandering aanduidt.

² Hierin ligt evenzeer 't begrip van „met de olifanten aanvallen“.

Bijv. *angiring* is „vergezellen, begeleiden“, vooral ter staatsie; *angiringakĕn* en *mingakĕn* is „geleiden, een geleide vormen voor (iemand)“. Van den stam *tinggal* komt o. a. (m) *atinggal*, verlaten, alleen laten, waarbij als verbaalsubstantief behoort *patinggal*, 't verlaten, weggaan van (ri, eene plaats); 't verscheiden, overlijden; 't achterwege blijven; doch *paninggal*, verb.subst. van (m) *aninggal*, is ook „'t verlaten (met opzet), vertrek, afscheid“; *tuminggali* of *ri*, hij verliet (bijv. zijne vrouw); *tuminggakĕn* is „verlaten, aan zijn lot overlaten (van een wicht door de ouders); laten varen, afstand doen van“; doch ook „maken dat achterwege blijft“.

Het verdient bijzonder opgemerkt te worden dat menig wkw. op *akĕn* het prefix *pa* vertoont. Bijv. *sira ta pinatapĕkĕn*, voor hem nu wordt *tapas* uitgeoefend, AW. 6, 4. Zoo ook *pinagawayakĕn*, voor wien gemaakt (verordend) werd, Âdip. 153; waarvoor gemaakt was, z. v. a. voorzien van; *lawang nikang guhâ pinagawayakĕn jantra cakra*, ald. 40. *Pinaguñĕpguñĕpakĕn*, waarover veel gepraat werd, z. v. a. werd het onderwerp der gesprekken, AW. 15, 3. *Padamĕlakna*, worde ten uitvoer gelegd, KO. *Pinarabyakĕn*, tot echtgenoot genomen AW. 28, 7. *Pinasotaken*, op wien 't verlangen gericht is, naar wien verlangd wordt, z. v. a. beminde; *tĕka sira sang pinasotakĕn ing twas*, hij kwam, de zielsbeminde, Smarad. f 35; in 't Skr. zou men zeggen *prārthita*.

Deze vormen met voorvoegsel *pa* herinneren aan de Bataksche werkwoorden op *kon* (spr. *hon*) *Tobasch*, *kĕn* *Dairisch*, en voorvoegsel *pa*. Bijv. *papandehon*, iemand tot werkmán maken, laat zich vergelijken met *parabyakĕn*; het verschil is dat in 't passief het achtervoegsel *hon* wegvalt, wat in 't Ojav. niet geschiedt.¹ Behalve 't voorvoegsel *pa* vindt men ook soms *pang*; bijv. *pinangrakĕtakĕn*, voor wien een dans of pantomime uitgevoerd wordt, Âdip 150. Ook deze vorm heeft zijn tegenhanger in 't Bataksch; bijv. *hu-pangoli hon djolo riyar-nami on*, dat door mij deze onze spaansche matten ter koopíng van een vrouw gebezígd worden; *unang anggo pandekdekkon*, laat het toch niet telkens naar beneden vallen; *di-pambuwatkon*, door hem wordt ten behoeve van (dien persoon) genomen.¹ In *pangulihon*, en andere met voorvoegsel *pang*, ligt een meer-

¹ Zie v. d. Tuuk, *Tobasche Spr.* p. 129; 133; 177; 179.

voudig begrip opgesloten, hetgeen natuurlijk is, omdat pang, in tegenstelling tot pa het kenmerk is van een imperfectief, dat van zelf overgaat in een duratief. Duidelijk is ook Oudj. pang-rakĕtakĕn een imperfectief. Overigens blijkt dat het Bataksch bij de werkwoorden op hon, enz. pa en pang vereischt, waar het Ojav. hetzelfde uitdrukt door akĕn alleen, zonder voorvoegsel pa en pang. Ook het hedendaagsche Javaansch bezit werkwoorden op akĕn, ake met voorvoegsels pa (actief ma), bijv. padamĕ-lakĕn, pagawekake, doch een vaste regel voor dit spraakgebruik is nog niet gevonden.

De nu volgende voorbeelden strekken tot nadere toelichting van 't boven verhandelde. Lĕbuh nikang pura kinonakĕn bhû-ṣaṇan, er werd bevel gegeven dat het tournooiveld van den kraton zou versierd worden, BY. 2, 4; ajûâ Çrî Mahârâja kumonakĕn ikang wanwe Kudadu, 't bevel van Z. Maj. den Koning verordent omtrent het dorp Kudadu, KO. Inastwakĕn ujar Mahâsurapati, de rede van den grooten Asuraheerscher werd toegejuicht, AW. 20, 5 Sang hyang Surendra mastwakĕn yañ jayeng (d. i. jayâ + ing) prang, de god Indra gaf zijn toestemming, hechtte zijn goedkeuring er aan, dat zij in den oorlog zouden overwinnen, BY. 9, 2; mastwâkĕn pĕjaha Jayadratha, hechtte zijn zegel er aan, gaf zijn fiat er op, dat Jayadratha zou sneuvelen; angastwakĕn ri, toestemming gevende tot, goedkeurende, Âdip. 17, a; kâla Droṇa 'n inastwakĕn, ten tijde dat Droṇa in zijn waardigheid bevestigd, ingezegend werd, BY. 13, 12; Âdip. 109. Munagyakĕn i haywa sang prabhu, zij uitten zegenwensen voor 't heil van den vorst, 2, 2. Aprgi 'n humîrakĕn i ken-ya sâk ring hĕnu, haastig sleepten zij de rokken op die op weg afgezakt waren, 2, 10. Manuduhakĕn ryy unggwana nira, zij wezen de plaatsen aan waar zij zouden zitten, 7, 2. Mintonakĕn krama nira 'n tuhu Wiṣṇu-mûrtti, hij toonde hoe hij in waarheid een belichaming was van Wiṣṇu, 8, 1. Ngkâ lumrâṅ puṣpawarṣeng ghana sinawurakĕn sang watĕk Siddhasanggha, toen verspreidde zich een regen van bloemen in de wolken, gestrooid door de scharen van Siddha's, 9, 1. Talap tulihakĕn i kaḍatwan-ta, neem hem mede terug naar uw paleis, Âdip. 81: inalap ikang rare, inulihakĕn ireng âçrama, hij nam den knaap met zich mede terug naar de kluizenarij, 21; 103. Ndak-wōrakĕn kita, ik wil met u wegvliegen, Adip. 114; wōraken mami kita kabeh,

ik zal metu allen wegvliegen¹, 115. Iña nira yanpalaywakën (zóó te l. voor mala^o) i sang manik ning ahayu, haar Dueña is het die met het juweel der schoonen gevluht is, BK. 68. Tandwa yarpupuhakën tekang gadâ bhîṣaṇa, onmiddellijk beukte hij met zijn geduchte knots, 208. Binuñcangakën gulû nika, met diens hals werd gegoid, BY. 18, 8; (het lijk) binuñcangakën ing sukët, werd in 't struikgewas weggeworpen, Âdip. 64. Ginutukakën çirah-nya ri Suyodhana, zijn ('s reuzen) hoofd werd Suyodhana toegesmeten, BY. 18, 7; manggutukakën (het hoofd) i sang Korawapati, gooïende naar den heerscher der Kaurawa's, 20, 9. Lâwan tang kanin ing kapan warasa de ni sêpah ira lanâ jinampyakën, en hoe zou de gewonde kunnen herstellen door 't kouwsel, dat aldoor als geneesmiddel aangewend (of: beschouwd) werd? 44, 15. Angupakṣamâkën i saçîla nira, zij vroegen vergiffenis voor hun gedrag, 23, 9. Sumarat(h)yakëna kâryya sang prabhu, om als helper op te treden voor de belangen van den Vorst, BK. 122. Amarahakën datëng sang Asurendra, de komst van den Asuravorst berichtende; enjing sang nr̥paputra yarwarahakën tang ipyan, 's morgens, deelde de prins meê wat hij gedroomd had, 112. Toh jîwâmrihakën ri sang Naraka, met levensgevaar deed hij zijn best voor Naraka, 217. Mâjarakën hananta, hij gaf inlichting omtrent uw verblijf, 53. Anggîtakën kûng ning oneng, den weedom der minnende tot onderwerp van een lied makende, in dicht brengende, 49. Tan-antyakën sampuna ning warah sira, hij wachtte niet totdat het bericht ten einde zou zijn, 210. Mucapakën çabda pratijñâ nira, hij sprak de woorden van zijn gelofte uit, BY. 19, 23; angucapakën wacana, eene rede uitsprekende, Sutas. 67, o., umucapakën tatwa Bhaṭâra mwan Bhaṭâri, hij sprak over (z. v. a. beschreef, legde uit) het ware wezen van Bhaṭâra en Bhaṭâri, Kosm.; tan ucapakëna, om niet te spreken van, Âdip. 26; 86. Humerakën patya ni tanghuluñ juga, zij wacht slechts op mijn dood, BK. 108. Sirângrahinakën (zoo te l. voor sirâr^o), hij wachtte den dag af. bleef wakker tot den morgen toe, 111. Anëmwakëñ cora lumampah ing kulëm, in aanraking komende met, stuitende op, ontmoetende roovers die 's nachts rond-

¹ De passief-constructie wordt, waar ons taalgebruik het vereischt, door de actieve vervangen.

loopen, 109. Anangisakën lra ning mapasah, weenende over 't leed der gescheidenen, 71. Sang nr̥pâtmaja manoliḥ amaspadakën, de prins keek om acht gevende, 70. Kadi megha manghudanakën, paḍa nira yarwêhakënnikang dâna, te vergelijken met een wolk die regen geeft was hij bij 't schenken van zijne milde giften, Râm. 1, 5. Anghudanakën warâstra, de voortreffelijke schichten als regen doen neerkomen. BY. 16, 2; manghudanakën warsajalada, de regenwolken lieten regen vallen, Âdip. 159. Anûtakën i sarasa sang hyang Âgama, al wat in de heilige wet vervat is opvolgen (of: nakomen), doch ook anûtakën manah-nya durwiweka, zijn onverstandigen geest volgende, BY. 52, 3; BK. 144. Hana pwakang cûḍâmani, ya tiku yogya srahakëna, daar is namelijk nog het kroonjuweel, dat behoort uitgeleverd (of: ter uitlevering aangeboden) te worden, BY. 51, 23, doch kasrah cûḍâmani, het kroonjuweel werd overgegeven, 51, 29. Tanwyarthân winalësakën (nl. sañjata nira), zonder falen weekte hij zich (z. v. a. beantwoordde hij den aanval) met zijn wapen, 15, 17. Tumihangakën ikang çarottama, hij legde zijn uitstekende pijl op (den boog), 13, 1. Angawuryyakën kuṭa, den rug keerende naar de veste, met den rug staande n. d. v., van kawuri, 10, 5; vgl. Jav. *berangguk*. Amênggyakën laku, den nacht gebruiken voor den tocht (of: gedurende den nacht den tocht doen, daarvoor den nacht bestemmen), BK. 210, doch sawang jënu kanaka winênggyakën, gelijk goudgeel smeersel dat men een nacht over heeft laten staan, BY. 13, 1. Têhër anawênggyakën, turung atanghi, hij sliep voort den geheelen nacht door, en werd nog niet wakker, van sawêngi, BK. 22. Hênênggakëna kamantyan sang Kṛṣṇa'n sêḍġeng iniwô, laten we voor een poos zwijgen over Kṛṣṇa (al. laten we een poos K. laten rusten), terwijl hij onthaald werd, BY. 4, 4; hênênggakëna ng kathâ sakarġng, laten wij een poos het verhaal laten rusten, Âdip. 29; 84; yan hênênggakëna sapolah inghulun, indien men mij stilletjes laat begaan bij al wat ik doe, Sutas. 66, b; zoo ook anghênênggakën ikaka-nta, uw ouderen broeder (geliefde) stilletjes laten begaan, BK. 54; vgl. KBWdb. i. v. hênġng. Ulah nr̥pati Koraweçwara'n ahôm pirġngwakëna, vernem (eig. luister er naar, hoor toe) hoe de vorst der Kaurawa's raad hield, 10, 1. Asġmu Kâla krodhangġntyakëna jagat, hij leek als Kâla in toorn aan de wereld een einde

willeude maken, 12, 11. Iki nghîng antaka sinamayâkên Paçupati, dit slechts is als voorwaarde (z. v. a. oorzaak) gesteld voor (mijn) dood 36, 17. Tanwun tikâku jumayâkêna ri prabhu-ngku, het kan niet missen of ik zal mijnen heer de overwinning verschaffen, 35, 12. Pijër kângên de ning humilangakêna ng çatru, uitsluitend er op bedacht om den vzand te vernietigen, 36, 10. Matangnya sira pintakâsihana kêdwakêna tangisana prihên tēmên, daarom smeeek hem, beweeg hem door drang er toe, bezweer hem met tranen opdat hij trouw zij, 36, 4. Motus ri Nakula marâ-ngkâ mratyakşakêna phala nirâwâk, hij zond een bode naar Nakulo om er heen te gaan en de vrucht van wat hij zeide te toonen (eig. duidelijk te maken) 36, 2. Anggyâkên lampahing syandana, hij (Karna) verhaastte de vaart van zijn karos, 27, 9. Angunyakên stawa, loftuitingen doende klinken 23, 9. Lunghâng kâla gumanti tang Kaliyuga mralayâkên i samûha ning jagat, na verloop van tijd volgt de Kaliyuga die de gansche wereld doet ondergaan, 52, 3. Angdadyâkêna pagêha ning jîwa ri kita, (dat) zal maken dat u het leven verzekerd zal zijn, 51, 24; ta pintakâsih ta ri sang kawîndra, lara-ngku dadyâkêna gîtabhâsa, verzoek toch vriendelijk den dichtervorst dat mijn hartzeer 't onderwerp vorme van een treurzang, 44, 4. Tañjrih mangkin umangsö manglêpasakên çarawara kadi warşa yantibâ, onvervaard rukte hij al voorwaarts, uitstekende pijlen afschietende als een neervallenden regen, BY. 13, 26; mangkin krodha Yudhiṣṭhirânglêpasakên çarawara, al toorniger schoot Yudhiṣṭhira uitstekende pijlen af; nimitta nira gadgadânglêpasakên wuwus ahala ri pañca Pâṇḍawa, daarom stiet hij (eig. liet hij los) met bewogen stem leelijke woorden tegen de vijf Pâṇḍawa's uit, 49, 4; lêpasakên! schiet (het wapen) af! Âdip. 39; ngkâ Çrî-Kṛṣṇa kumon ri Dharmmasuta pustaka lêpasakêna, toen beval Kṛṣṇa aan Yudhiṣṭhira het (wapen) Pustaka af te schieten (letterlijk: dat afgeschoten zou worden), 42, 5. Yekâ hrû nira mahâçakti 'n lêpasakên, toen werd zijn machtige pijl afgeschoten, BK. 201: (cakra) linêpasakên ira, de discus werd door hem afgeschoten (geslingerd) 28. Çrî Jayakatyēng sakeng Glangglang, sâkṣât parângmukha (zoo te l.) 'n lumampahakên kṛtâlpâswakâra, Z. Maj. Jayakatong, die als een vijand lage dingen ver-

richtte in strijd met zijn plicht, KO. (in Pararaton p. 78) Mahy un humariṣṭākna Ārī-Kṛtanagara 'n hanerikang nāgare Tumapēl, van zins Z. Maj. Kṛtanagara, die in 't rijk van Tumapēl was, in 't ongeluk te storten, van Skr. ariṣṭa, ongeluk, als adjectief opgevat; ald. Ārī Dharmmasūnū miringakēn i sirān ung gang ing mattahastī, Z. H. Yudhisthira vormde haar geleide rijdende op een bronstigen olifant, BY. 9, 9. Sahongkārāngl-rākēn kusuma, met het uiten van (de heilige lettergreep) ōm! bloemen uitstrooiende, 20, 5. Kunang Bhaṭāra Guru tumulusakēn agawe raṇu, en Bhaṭāra Gugu ging voort met vijvers te maken, Kosm.; tulusakēna tang prang adbhuta, moge de vervaarlijke oorlog ten einde toe voortgezet, tot een goed einde gebracht worden, BY. 23, 18; tulusakēna tikung prih, ga voort met dien uwen ijver (ernstig streven), AW. 69; manulusakēna, om te bestendigen, Ādip. 86. Sakweh ning panah indrajāla kinēnāken ira, allerlei tooverwapens werden door hem gebruikt om doel te treffen, d. i. werden aangewend, BY. 42, 7. Kēmbang wīja niwedya lot dinawuhakēn irāngalpika, bloemen en korrels als offerhande werden zonder ophouden door hen neergestrooid, terwijl zij vrome hulde bewezen, 22, 7. Ngkāneng waṇḍira yan kinaryyakēn i Kurupati ri pakon irātuta, daar bij den Waringin, liet de Kuruvorst hem (Bhīṣma) liggen, toen deze hem vermaande vrede te sluiten (met de Pāṇḍawa's), 13, 11. Nāhan teki nimitta ninghulun angaryyakēn ri sang arūm, dit nu was de reden waarom ik de aanminnige verliet, BY. 44.

Uit eenige der hier aangehaalde voorbeelden kan men zien, hoe werkwoorden op akēn, schoon ze transitief zijn, zoo als duidelijk blijkt uit het passief, toch gevolgd kunnen worden door een voorzetsel dat den datief aanduidt. De reden hiervan is dat in de taal de neiging bestaat een accusatief te vervangen door een datief. Trouwens ook in andere talen komt hetzelfde voor, o. a. in 't Spaansch, Hindustānī, Gruzisch, al is 't gebruik beperkt tot bepaalde gevallen. Ook in onze taal vertoont zich hetzelfde verschijnsel, doch in zeer geringe mate, namelijk bij de voornaamwoorden hem, haar, hun of hen, allen eigenlijk datieven.

Aanm. Met Ojav. akēn komt in vorm en beteekenis overeen in Krama akēn der hedendaagsche taal, als ook de kortere vorm kēn in gedichten; voorts kōn in 't Sund., kon Lampongsch, Dairisch Bataksch kēn, Tobasch kon (spr. hon), Maleisch kan.

In de meeste talen van den Indischen Archipel ontbreekt de formatie met *akĕn*, enz. en wordt dezelfde functie vervuld hetzij door voorvoegsel *i*, gelijk in de Filippijnsche en zich daarbij aansluitende talen, of wel door 't achtervoegsel *ang*, zooals in 't Makassaarsch en Balisch. Aangezien in de meeste talen der Stille Zuidzee de suffixen *aka(n)* en *aki* of *ake* en in 't Mafoorsch *epĕn* (uit *akĕn*) in hoofdzaak dezelfde beteekenis hebben als *akĕn*, *kĕn*, enz., moet men aannemen dat dezelfde formatie reeds in de grondtaal bestaan heeft. Dat *akĕn*, *kan* en *aki*, *ake* eigenlijk synonieme partikels zijn en 't Njav. Ngoko *ake* beantwoordt aan 't *aki*, *ake* der talen van de Stille Zuidzee, vindt men elders aangetoond, alsook dat het Ngadju-Dajaksch *dĕngan* (= Mal.) bezigt met in veel gevallen dezelfde functie¹. Ten opzichte van 't Ngoko *ake*, Lampongsch *ki*, mag hier echter niet verzwegen worden dat volgens de meening van wijlen Dr. van der Tuuk, 't aanhechtsel *ake* vroeger niet bestaan kan hebben, omdat de uitgang van den conjunctief *akĕna*, *ĕna* is²; doch een overgang van *akĕn* in *ake* is volstrekt in strijd met alle regelen van klankontwikkeling. Ware *ake* de Kramavorm. dan zou men nog kunnen denken aan een willekeurige, opzettelijke verandering, maar *ake* is juist de Ngokovorm. Dit gevoegd bij 't feit dat in zooveel verwante talen *akan* en *aki*, *ake* of de kortere vormen er van als synoniemen optreden, leidt tot de slotsom dat de meening van v. d. Tuuk onaannemelijk is. Veeleer mag men onderstellen dat *ake* oudtijds slechts gewestelijk voorkwam — het is trouwens nog niet algemeen, want in 't Bantamsch Javaansch is alleen *akĕn* in gebruik — en dat het later ingang heeft gevonden in het heerschende dialect, hetwelk den grondslag vormt van 't Oudjavaansch, doch het is niet bij machte geweest den conjunctiefvorm van 't heerschend dialect te verdringen, hoezeer deze een eigenaardige, schoon verklaarbare verkorting in bepaalde gevallen ondergaan heeft.

Wijzen en tijden van 't werkwoord.

Men kan in 't Ojav. drie Wijzen onderscheiden: Indicatief, Conjunctief en Imperatief, actief en passief. Een Infinitief bezit de taal niet; wel heeft ze verbaal-substantieven, bijv. *paturu*, wijze

¹ Zie „De Fidjitaal”, blz. 84.

² K. B. Wdb. I, 138.

van slapen, 't slapen: patinggal, 't verscheiden, overleden zijn; paninggal, verlating, afscheidneming, e. dgl. en deze verbaal-substantieven moeten in onze taal menigmaal met den zgn. onafhankelijken infinitief vertaald worden, maar deze laatste is geheel en al een substantief, wordt verbogen en regeert denzelfden naamval als 't substantief, zoodat het niet bij 't werkwoord behoort. Oorspronkelijk is zelfs onze werkwoordelijke afhankelijke infinitief een substantief en wel een verbogen substantief. Onze afhankelijke infinitief wordt in 't Ojav. vervangen door den conjunctief, evenals bijv. ook in 't Nieuw Grieksch.

Van de Tijden is op te merken dat er geen vormelijk onderscheid gemaakt wordt tusschen tegenwoordig en eenvoudig verleden, behalve dat de vorm met voorvoegsel ka een toestand aanduidt ten gevolge van een voorafgaande genoemde handeling en in zooverre iets verledens te kennen geeft. Als men in 't oog houdt dat de Ojav. werkwoordsvormen te vergelijken zijn met onze deelwoorden, dan zal men 't gemis van een onderscheid tusschen tegenwoordig en eenvoudig verleden niets vreemds vinden, want in ons tegenwoordig deelwoord ontbreekt het onderscheid evenzeer; bijv. „dit ziende ging hij weg” is „toen hij zag ging hij weg.” Met het onderscheid tusschen tegenwoordig en eenvoudig verleden, verwarre men niet dat van perfectief en imperfectief, welk onderscheid in 't Ojav. wel wordt uitgedrukt, zooals men gezien heeft. Dit is een verschil van handelingswijze, niet van tijd.

Eene imperfectieve handeling welke in 't verleden verplaatst wordt, hetgeen wij plegen uit te drukken door den Volmaakt-Verleden Tijd of het Plusquamperfectum, kan in 't Ojav. aangeduid worden door een imperfectief voorafgegaan door huwus, sâmpun, tēlas, hēnti, waarin 't begrip ligt van „afgedaan, bereids, reeds”, doch meestal is de beteekenis dezer woorden nog zóó duidelijk dat men ze niet onvertaald kan laten, terwijl ze in 't Nieuwjav. hun zelfstandigheid verloren hebben. Bijv. tucapa Kurunâtha, mijil ri yawa, sâmpun açoca mabhûṣaṇa, laten wij spreken van den vorst der Kuru's, hij trad naar buiten, na zich gewasschen en uitgedost te hebben, BY. 4, 8. Ikāng ambĕk yan sâmpun amagĕh anût ring brata tapa, wanneer de geest al (of: eenmaal) standvastig de zelfkastijding nakomt, AW. 57. Milwa mati lûd ramangku sâmpun hilang, om in den dood mijn vader te volgen die reeds gestorven is, BY. 50, 19. Tan warnnanĕn sira huwus tĕka ring

swawegma, we zullen niet beschrijven (wat hij deed), toen hij reeds tehuis gekomen was (nadat hij tehuis gekomen was). Tělas apagěh gělar nira, zijn slagorde was reeds (reeds volledig) vastgesteld, 25, 6. Apaniki milwarisang tělas paratra, want zij zou nu den reeds overledene volgen, 14, 5. Wwang sânak hěnti kâprēm, mijn broeders reeds gesneuveld, 50, 19.¹ Intusschen blijkt uit dit laatste voorbeeld, dat men in onze taal volstaan zou kunnen met „den overledene”, zonder „reeds”. En zoo ook menigmaal elders; bijv. wanneer aan 't einde van een document gezegd wordt „tělas sinurat”, dan is dit eenvoudig te vertalen met „geschreven”, maar altijd ligt daarin de beteekenis dat iets tengevolge van een opzettelijke handeling „af”, „voltooid” is.

Het Futurum en de Conditionalis worden steeds duidelijk van den tegenwoordigen en verleden Tijd onderscheiden, en wel door den vorm die ook voor den Conjunctief dient. Ook in ettelijke Indo-germaansche talen wordt het Futurum door een Conjunctief uitgedrukt.

Over den Imperatief is reeds bij de behandeling der wkw. vormen met voor- en achtervoegsels 't noodige gezegd². De vetatief wordt uitgedrukt door haywa, zeldzamer door haja, gevolgd door den imperfectievorm van den indicatief actief. Haja schijnt grover dan haywa; het is, zooals bekend, het thans gebruikelijk woord in Ngoko, en is overoud, want het komt overeen met het Malagasi aza, dat dezelfde functie heeft.

H. KERN.

¹ Identisch met hěnti is Fidji oti, Eromanga oti, Mota, enz. ti, dat dezelfde functie heeft.

² Vgl. ook „Eenige imperatiefvormen van het Oudjavaansch” in deze Bijdragen 5, IV, 10—43.